

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA AŞİRET VE BÜROKRASI: KİKİ SEYYİD ABDİ PAŞA'NIN İDARİ KARIYERİ VE MUHALLEFÂTI

TRIBE AND BUREAUCRACY IN THE OTTOMAN EMPIRE: KIKI SEYYİD ABDİ PASHA'S ADMINISTRATIVE CAREER AND HIS HERITAGE

Veysel GÜRHAN*

Öz

Bu makale, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından Kiki Seyyid Abdi Paşa'nın kariyerini, idari görevlerini ve ölümünün ardından terekisinin müsadere sürecini incelemektedir. Kiki Aşireti'ne mensup Abdi Paşa Adana, Halep, Rakka ve Mısır gibi stratejik bölgelerde valilik yaparak Osmanlı bürokrasisinde yükselmiştir. Aşiret bağları onun bölgedeki sosyal ve siyasi dinamikleri yönetmede etkili olmasını sağlamış, bu durum Osmanlı Devleti'nin taşra yönetiminde yerel unsurları entegre etme stratejisi ile örtüşmüştür.

Makalede, Abdi Paşa'nın kariyerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin doğu eyaletlerindeki idari yapı ve merkez-taşra ilişkileri de analiz edilmektedir. Özellikle aşiret kaynaklı isyanlar ve bölgesel istikrarsızlıklar karşısında Abdi Paşa'nın rolü dönemin siyasi ve askeri dinamikleri bağlamında değerlendirilmektedir. Ayrıca, Abdi Paşa'nın ölümünün ardından terekisinin müsadere edilmesi süreci Osmanlı bürokrasisinin bu tür uygulamalardaki titizliğini ve yaşanan zorlukları gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Terekisinde bulunan altın, mücevher, silah, kürk, at takımları ve değerli eşyalar dönemin tüketim alışkanlıklarına ve sosyal statü göstergelerine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelime: Osmanlı, Diyarbekir, Muhallefât, Aşiret.

Abstract

This article examines the career and administrative duties of Kiki Seyyid Abdi Pasha one of the most prominent statesmen of the Ottoman Empire in the 18th century, as well as the process of confiscating his estate following his death. Abdi Pasha ascended through the Ottoman bureaucracy, serving as a governor in strategic regions such as Adana, Aleppo, Raqqa, and Egypt. His tribe connections enabled him to effectively manage the social and political dynamics of these regions, aligning with the Ottoman state's strategy of integrating local elements into provincial administration.

In addition to detailing Abdi Pasha's career, the article analyzes the administrative structure and central-provincial relations in the eastern provinces of the Ottoman Empire. Specifically, Abdi Pasha's role in addressing tribal rebellions and regional instability is evaluated within the context of the political and military dynamics of the period. Furthermore, the confiscation of Abdi Pasha's property after his death exemplifies the meticulousness of the Ottoman bureaucracy in such procedures and highlights the complexities involved. The gold, jewelry, arms, weapons, furs, teams of horses, and other valuables listed in his estate provide insights into the consumption habits and social status indicators of the time.

Keywords: Ottoman, Diyarbekir, Heritage, Tribe.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi A.B.D., E-posta: veysel.gurhan@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6047-7930

GİRİŞ

Kiki Seyyid Abdi Paşa, 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde valilik yapmış aşiret menşeli önemli bir devlet adamıdır. Doğum yeri olan Diyarbekir'in yanı sıra Adana, Ruha, Halep, Rakka ve Mısır gibi stratejik bölgelerde görev almış, devrinin siyasi ve askerî karmaşaları içinde öne çıkan bir bürokrat olmuştur. Bazı kaynaklarda babasının adı Şaban (Beysanoğlu, 1998, s. 752) veya Şibli (Bulduk, 2007, s. 128) Paşa olarak zikredilmekle birlikte ailesine dair ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Bununla birlikte, bölgede etkin ve güçlü bir aşiret olan Kiki/Kikan Aşireti'ne mensubiyeti onun kariyerindeki itici güçlerden biri olmuştur. Devlet kademelerindeki yükselişi kapucubaşılık göreviyle başlamış, ardından mîrimîrânlık ve vezirlik mertebelerine kadar ulaşmıştır (Mehmed Süreyya, 1996, s. 53).

Abdi Paşa'nın kamu hizmetinde bulunduğu dönem Osmanlı Devleti açısından önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, birçok alanda krizlerin baş gösterdiği bir sürece denk gelmektedir. Aşiret mensuplarının Osmanlı idari sistemi içerisinde valilik, mütesellimlik gibi görevlerde bulundukları ve devletin gücünü temsil ettikleri vakidir. Bununla birlikte bölgede sık sık ortaya çıkan aşiret kaynaklı isyanlar, dönemin yöneticilerini zor durumda bırakırken aşiret menşeli yöneticilere duyulan ihtiyacı da arttırmıştır. Nitekim Kiki Abdi Paşa'nın yükselişindeki belirleyici unsurlardan biri de kendisinin aşiret bağı olmuştur. Bu durum, onun hem bölgedeki sosyal yapıyı iyi tanıyıp analiz edebilmesi hem de yerel dinamikleri yönetmede daha etkili olacağı düşüncesiyle yakından ilişkilidir.

Bu çalışma kapsamında, arşiv vesikalarının tetkiki neticesinde Abdi Paşa'nın kariyer seyri, üstlendiği idari vazifeler ile bu vazifelerin dönemin siyasi dinamikleri içerisindeki konumu ve ehemmiyeti tahlil edilecektir. Bununla birlikte, Osmanlı bürokrasisinde üst düzey memuriyet makamlarında bulunan şahsiyetlere ölümlerinden sonra uygulanan müsadere usulünün bir neticesi olarak kayıt altına alınan muhallefâtı vasıtasıyla, Abdi Paşa'nın şahsî ve meslekî hayatına dair tespitlerde de bulunulmaya çalışılacaktır. Çalışmada, Abdi Paşa'nın Diyarbekir Şer'iyye Sicilleri'nde muhafaza edilen muhallefât kaydı ile Osmanlı Arşivi'nde mevcut olan ve doğrudan ya da dolaylı olarak Abdi Paşa'nın görev sürecine ışık tutan belgelere de müracaat edilmiştir.

Kaynaklarda Kiki Abdi Paşa ile ilgili bilgilere ulaşmanın bazı zorlukları bulunmaktadır. Bunlardan ilki aşiret menşesini gösteren “Kiki” unvanının arşiv belgelerini kullanan araştırmacılar tarafından yanlış okunmasıdır. “Kıgı”, “Keki”, “Kika” gibi yanlış okumalar doğru kişiye ulaşmada zorluk yaratırken yanlış bir anlatıma da sebep olmaktadır (*Diyarbakır Salnameleri*, 1999, s. 340; Kurt, 2019, s. 101; Mehmed Süreyya, 1996, s. 53). İkinci sorun ise

-özellikle belgelerde- Abdi Paşa'nın Seyyid ve Kiki unvanlarının bazen beraber, bazen tek veya hiç kullanılmaması ile yaşanmaktadır. Zira aynı dönemde yaşamış ve devlet kademesinde önemli görevler üstlenmiş, "Kiki Abdi", "Seyyid Abdi", "Kiki Seyyid Abdi" veya sadece "Abdi Paşa" unvan ve isimleriyle görev yapmış kişiler belgelere yansımıştır. Bu isimlerin farklı ya da aynı kişiler olup olmadığını tespit etmenin zorluğu malumdur. Nitekim, Mehdi İlhan da bu hususa dikkat çekerek aynı dönemlerde Diyarbakir valiliği yapmış farklı bir Abdi Paşa'nın daha olabileceğini belirtmiştir (İlhan, 1999, s. 173). Örneğin Abdi Paşa'nın kariyerini takip etmeye başladığımız 1779 yılındaki İçel valiliği öncesinde, Osmanlı Arşivi'nde 1777 tarihli bir belgede Diyarbakir Valisi olarak bahsedilen bir Abdi Paşa daha bulunmaktadır (BOA, TS.MA.d 5820). Bir başka örnek olarak, bu kez 1780 senesinde Halep valisi olarak görev yapan başka bir Abdi Paşa daha bulunmaktadır (BOA, C.DH. 295-14730). Bu kişilerin, araştırmamızın odak noktasını teşkil eden Kiki Abdi Paşa ile aynı şahıs olma ihtimali görev yaptıkları coğrafi bölgelerin benzerliği nedeniyle ilk akla gelen olsa da isim benzerliklerinden kaynaklanan yanlışların önüne geçmek için Abdi Paşa'nın idari kariyerinin kronolojik olarak yeniden değerlendirilmesi ve doğru bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Abdi Paşa'nın kariyeri yalnızca bireysel bir idarecinin yükselişini değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin doğu eyaletlerindeki idari yapının karmaşıklığını ve merkez ile taşra arasındaki ilişkilerin dinamiklerini anlamak açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1. Erken Dönem Kariyeri

Abdi Paşa'nın kamu görevine dair elimizde bulunan en erken bilgi kendisinin kapıcıbaşılık¹ vazifesiyle devlet hizmetine intisap etmiş olduğudur. Bu husustaki malumatın ilk kaynağı Osmanlı bürokrasisinin önemli biyografik eserlerinden biri olan Sicill-i Osmanî'dir (Mehmed Süreyya, 1996). Abdülgani Bulduk ve Şevket Beysanoğlu gibi müelliflerin çalışmalarında zikredilen Abdi Paşa'nın biyografisine dair bilgiler de büyük ölçüde bu esere istinat edilmektedir. Bahsi geçen kaynaklardan edinilen veriler ışığında, Abdi Paşa'nın babasının da paşa unvanına sahip olduğu ve devlet hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır (Yılmazçelik, 2000b, s. 252). Bu durum, dönemin sosyo-politik yapısı içerisinde aşiret menşeli ailelerin devlet kademelerinde nesilden nesile intikal eden bir görev mirasına sahip olmalarının tabii bir neticesi

¹ Kapıcıbaşı ya da kapıcıbaşı, Osmanlı Devleti'nde erken dönem saray teşkilatında önemli bir görev olup kapıcıların yönetiminden, sarayın güvenliğinden ve devlet protokolünde çeşitli hizmetlerden sorumlulardı. Fatih dönemine kadar sayıları tekken, daha sonra giderek artmış ve farklı görevlerde bulunmaya başlamışlardır. Devşirme sistemindeki bozulmaya paralel olarak ağırlıklı olarak paşa ve ümera çocuklarına verilen bir görev haline gelmiştir. Son dönemlerde ise artık bir rütbe olarak dağıtılmaya başlanmıştır. (Bkz. Özcan, 2019).

olarak değerlendirilebilir. Nitekim, Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi yapısı içerisinde dahi özellikle taşra yönetiminde aşiret liderliği ile devlet hizmetinin birleştiği bu tür örnekler sıkça müşahade edilen vakıalardır. Dolayısıyla, Abdi Paşa'nın babasından tevarüs eden kamu görevi hem ailevi hem de sosyolojik bir arka plana sahip olup bu durum Osmanlı bürokrasisinin işleyişine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Kariyerine kapıcıbaşı olarak başlayan Kiki Abdi Paşa, 1779 tarihinde İçel sancağına vali olarak görevlendirilmiştir. Ardından, 1780 yılında Adana, 1781 yılında ise Adana ile birlikte tekrardan İçel Sancağı tasarrufuna verilmiştir (Bulduk, 2007, s. 128; Mehmed Süreyya, 1996, s. 53). Ancak İçel için yerine mutasarrıf olarak Hacı Ali Bey'i gönderdiği görülmektedir (BOA, C.ML.766-31217). Sicill-i Osmanî ve diğer müelliflere göre Kiki Abdi Paşa'nın vezirlik rütbesine yükselmesi Diyarbekir valiliğine atanmasıyla gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı Arşivi'nde bu bilgiyi desteklemeyen farklı kayıtlar bulunmaktadır. 1781 tarihinde Maraş Eyaleti vezirlik rütbesiyle tevcih edilen bir Abdi Paşa daha bulunmaktadır. Bu kişiye birkaç gün sonra Maraş'a ek olarak Rakka valiliği (BOA, AE.SABH.I. 215-14173) ile Adana ve İçel mutasarrıflığı tevcih edilmiştir (BOA, AE.SABH.I. 219-14448). Bahsi geçen tarihler Kiki Abdi Paşa'nın kaynaklarda zikredilen Adana ve İçel'deki görevleri ile örtüşmektedir. Bu bilgiler, Sicill-i Osmanî'de yer alan ve diğer müellifler tarafından da aynen kabul edilerek kullanılan bilgilerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bahsi geçen Abdi paşaların aynı kişi olduğu varsayıldığı takdirde Kiki Abdi Paşa'nın Diyarbekir valiliğine tayin edilmeden önce vezirlik rütbesini aldığı ve Maraş ile Rakka valiliklerini birlikte yürüttüğü anlaşılmaktadır. Adana, Maraş ve Rakka valiliklerinin genellikle birbiriyle bağlantılı olarak yürütüldüğü ve bu bölgelerin aşiretlerin yoğun hareketlilik gösterdiği alanlar olduğu dikkate alındığında, bahsi geçen valiliklerin Abdi Paşa tarafından üstlenilmiş olma ihtimalinin yüksek olduğu sonucuna varmak mümkündür.

2. Vezâret Dönemi: Diyarbekir, Rakka ve Mısır Valilikleri

Kiki Abdi Paşa'nın devlet kademesinde üstlendiği mühim vazifelerden biri memleketi olan Diyarbekir'de icra ettiği valilik görevidir. Osmanlı Devleti'nin doğusunda stratejik bir konuma sahip olan Diyarbekir Eyaleti, bu dönemde merkezî otoritenin bölgede istikrarı tesis etmek adına önem atfettiği idari birimlerden biri olma özelliğini taşımaktaydı. Eyalet merkezi olan Amid'de görece sakin bir idari yapı hüküm sürmekle birlikte aşiretlerin hâkim olduğu bölgelerde zaman zaman şiddetli çatışmaların patlak verdiği görülmekteydi. Bu itibarla, Abdi Paşa'nın Diyarbekir valiliğine atanması Osmanlı Devleti'nin doğu vilayetlerindeki otoritesini pekiştirme, asayişin temin etme ve merkezî idarenin kontrolünü tahkim etme çabalarının bir

uzantısı olarak değerlendirilmelidir. Nitekim, farklı tarihlerde birden fazla kez Diyarbakir valiliğiyle görevlendirilen Abdi Paşa, yalnızca aşiretlerin çıkardığı isyanları bastırmakla mükellef kılınmamış, aynı zamanda dönemin önemli askerî harekâtları için bölgeden asker sevk ve tedarik edilmesi hususunda da mesul tutulmuştur. Bu süreçte, Diyarbakir valiliğinin yanı sıra Adana, Ruha ve Rakka gibi stratejik mahiyetteki diğer vilayetlerin idaresini de üstlenmiş ve böylece Osmanlı bürokrasisi içerisinde kendisinden büyük beklentiler beslenen bir devlet adamı haline gelmiştir.

Sicill-i Osmanî ve diğer muhtelif kaynakların aktardığı bilgilere göre Kiki Abdi Paşa 1782, 1785 ve 1786 yıllarında olmak üzere üç farklı dönemde Diyarbakir'de valilik yapmıştır. Valiliğe tayin edildiği dönemde kendisine vezirlik rütbesi ihsan edilmiş; bunun bir nişanesi olarak atlas, hil'at ve samur kürkleri gönderilmiştir (BOA, C.DH. 220-10987, s. 2; C.DH. 115-5713). Kiki Abdi Paşa'nın Diyarbakir valiliği dönemlerinde karşı karşıya kaldığı en zorlu meselelerden biri bölgedeki aşiretlerin sebebiyet verdiği isyanlar olmuştur. Özellikle Musul, Diyarbakir ve Halep havalisinde etkinlik gösteren Kürt aşiretlerinin başlattığı ayaklanmalar karşısında alınan idarî ve askerî tedbirlerin yetersiz kaldığı dönemin arşiv belgelerine yansımıştır (Bkz. BOA, CDH. 339-16926). Kiki Abdi Paşa, daha ilk valilik döneminde selefi Osman Paşa'dan görevi devralmasının akabinde, Mardin ve çevresinde vuku bulan huzursuzluklarla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu süreçte, merkezden gönderilen resmî yazışmalarda Mardin Sancağı'nda baş gösteren asayiş problemlerinin bertaraf edilmesi, ahaliye yönelik baskı ve zulmün ortadan kaldırılması yönündeki taleplerin yoğun biçimde dile getirildiği görülmüştür (Bkz. BOA, C.DH. 267-13328). Abdulgani Efendi de Kiki Abdi Paşa'nın Mardin'deki meselelere bizzat müdahil olduğunu ve Gavur Köyü ile Midyat üzerine düzenlediği hareketler vasıtasıyla bu bölgeyi ıslah ettiğini ifade etmektedir (Bulduk, 2007, s. 128).

Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, Kürt aşiretlerinin sebep olduğu isyanların sık aralıklarla tekrar etmesi nedeniyle bölge istikrarsız bir yapıya bürünmüştür (Bkz. BOA, AE.SABH.I 31-1241). I. Abdulhamid (1774-1789) döneminde Osmanlı, Rus ve Avusturya mücadelesi merkezi yönetimi zorlarken, askere duyulan ihtiyaç bölgedeki sükûnetin sağlanmasını önemli kılıyordu. İki cephede birden savaşılan ordunun asker ihtiyacını aşiretlerden karşılama gayreti yüzyılın başından beridir devam etmekteydi (Öztürk, 1990, s. 973). Bir taraftan aşiretlerin iskânı ile uğraşan devlet, diğer taraftan otoriteyi tanımayan güçleri de kontrol altına almak istiyordu. İşte böylesine siyasi karmaşanın hâkim olduğu bir ortamda bir Kürt aşiretine mensup bürokratin bölgeye vali olarak tayin edilmesi sıradan bir atama olarak

değerlendirilmemelidir. Bilakis, bu durum Osmanlı idaresinin bölgenin sosyo-politik dinamiklerini dikkate alarak yerel unsurları idarî mekanizmaya entegre etme yönündeki bilinçli stratejisinin bir yansıması olarak okunmalıdır. Kiki Abdi Paşa'nın valiliğe getirilmesi merkezî otoritenin bölgedeki denge siyasetinin bir parçası olup Osmanlı yönetiminin pragmatik yönetim anlayışıyla da örtüşmektedir. Nitekim farklı dönemlerde icra edilen benzer atamalardan biri olarak Şam valiliğine tayin edilen aşiret menşeli Azm-zade İsmail Paşa örneğinde görüldüğü üzere bölgeyi iyi tanıyan idarecilerin görevlendirilmesi Osmanlı Devleti'nin uzun süredir takip ettiği idarî bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Korkmaz Samıkıran, 2023).

Diyarbakır valiliği sonrasında Kiki Abdi Paşa'nın idari yetkilerini hangi coğrafi ve idari sınırlar içerisinde kullandığına dair net bir tablo çizmek oldukça güçtür. Zira, görev tanımı sıklıkla değişen bir vali görünümü vermektedir. 1784 tarihinde Kiki Abdi Paşa Halep'e vali olarak atanmış, kendisi görev yerine gitmeden önce kapucubaşılardan Hüseyin Ağa'yı mütesellim olarak görevlendirmiştir (BOA, CD.H 335-16709). Abdi Paşa'dan boşalan Diyarbakır'e ise Saadettin Paşazade Nasuh Paşa tayin edilmiştir (BOA, DVNSMHM.d. 57-781). Bu dönemde Abdi Paşa, İsmail tarafına memur edilerek Diyarbakır Eyaleti'nde vaki 9 sancaktan asker toplaması istenmiştir. Bu sancaklardan biri bölgede uzun süredir hüküm süren Süveydi ailesine mensup, isyan halindeki Genç beyleriydi. Diğer sancaklardan Atak, Tercil, Mihrani, Çermik ve Eğil beylerinin ise itaatleri üzere Abdi Paşa'ya destek için asker göndermeleri beklenmekteydi (BOA, C.AS 1188-53058). Bu durum, bölgedeki merkezî otoriteye karşı yerel güçlerin farklı eğilimleri olduğunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bahsi geçen sancaklar, yurtluk-ocaklık ve hükümet statüsüne sahip olan sancaklardı ki bu sancaklar bölgenin Osmanlı egemenliğine geçmesinde katkıları bulunan aşiret beylerine, uzun yıllardır hâkim oldukları toprakların yeniden tevcih edilmesiyle oluşturulmuş, görece özerk yapılarıydı. Savaş zamanlarında orduya asker göndererek merkezî otoriteye destek vermeleri beklenen bu sancaklardan özellikle hükümet statüsündeki yapılar diğerlerine kıyasla daha geniş bir serbestiyete sahipti (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiftçi vd., 2022).

1784 yılında Diyarbakır valiliği görevinden ayrılmasının hemen ardından Rakka valiliğine atanan Abdi Paşa'ya (Özdemir, 2001, s. 78), daha sonra Diyarbakır ve Urfa vilayetleri de ilhak edilmek suretiyle tevcih edilerek gelirleri de arttırılmıştır (BOA, HAT 14-531; 14-521). Rakka, Urfa ve Diyarbakır valiliklerinin tek bir idare altında toplanmasının en mühim sebebi uzun süredir kontrol altına alınamayan Rişvan Aşireti'nin isyan hareketleri ile Milli Aşireti reisi Timur'un başkaldırısıdır. Abdi Paşa'nın bu göreve atanmasının temel gerekçesi kendisinin aşiret kimliği ile bölge halkı ve aşiret yapıları üzerinde nüfuz sahibi olabileceği yönündeki

beklenti ve Milli Aşireti'ne rakip bir aşiretin mensubu olarak karşı tarafı zayıflatabileceği düşüncesidir (M. R. Ekinci, 2017, s. 374). Bununla birlikte, Abdi Paşa bölgedeki istikrarsızlığın ve mevcut karmaşanın giderek derinleştiğinin farkındadır ve Diyarbekir'deki sancak beylerinden bir veya ikisinin kendi maiyetine verilmesini talep etmiştir (BOA, HAT 14-522). Görevi sırasında Kıbrıs, Felibe ve İzmir cizyeleri malından 75.000 kuruş ek ödeneğin tahsis edilmesi ve bu sıralar kendisinin akçe yetiştirilmeye muhtaç olduğunun vurgulanması durumun vahametini kanıtlar niteliktedir (BOA, HAT 1666-3).

Milli Aşireti'nin o dönemki lideri olan Timur Paşa ya da bilinen ismiyle "Milli Timur" özellikle Urfa ve Rakka bölgelerinde uzun süren huzursuzluklara neden olmuştu. Başlangıçta iskanbaşı olarak görev almasına rağmen (A. Ekinci & Polat, 2022, s. 97), zamanla Siverek başta olmak üzere Rakka, Ruha (Urfa), Diyarbekir, Halep ve Mardin gibi stratejik bölgelerde otoritesini tesis etmeye çalışmış ve bu doğrultuda baskınlar düzenlemiştir. Yezidi Şarkıyanlu Aşireti ile kurduğu ittifak neticesinde bölgeyi büyük ölçüde tahrip etmiş ve Osmanlı merkezî idaresi için ciddi bir tehdit haline gelmişti (M. Polat, 2023, s. 102). Merkezî yönetim, durumun ciddiyetini göz önünde bulundurarak Diyarbekir ve çevresindeki yöneticilere Millî Timur meselesini çözme görevini vermişse de arzu edilen sonuç bir türlü elde edilememiştir. Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın aracılığıyla Osmanlı yönetimi ile Millî Timur arasında birkaç kez uzlaşma sağlanmış olsa da bu uzlaşma kalıcı olmamıştır. Millî Timur, aşiretinin bölgedeki etkinliğini güçlendirerek fırsat buldukça yeniden isyan etmiş ve merkezî otoriteye karşı direnişini sürdürmüştür. Osmanlı idaresi, Milli Timur meselesinin ciddiyetinin farkında olup sorunu çözmek istemekteydi. Bu sebeple Abdi Paşa'yı yetkilerle donatarak Diyarbekir, Rakka ve Ruha valiliklerine tayin etmiş ve kendisinden bölgedeki asayişin temin etmesi beklenmiştir.

Abdi Paşa, ilk iş olarak Milli Timur'un 15 seneden beri bölgede Firuz Bey, Said ve İbrahim efendiler ile etrafa mektuplar yazarak Şişkin Osman ve Kel Hasan adlı müfsitleri yanlarına alıp ittifaklar yaparak karışıklıklar çıkardıklarını merkeze bildirmiştir (BOA, HAT 14-532). Başta Ruha olmak üzere bölgedeki ahalinin zor durumda olduğu ve erbab-ı tımarın kalmadığını belirterek bu seneki seferlerden muaf tutulmalarını istemiştir (BOA, HAT 14.516). Ne var ki Abdi Paşa, Milli Timur'un üzerine yürüdüğünde başarı elde edememiş, isyanı bastırmakta yetersiz kalmış ve neticede mağlup olarak eman dilemek zorunda kalmıştır (BOA, HAT 27-1294). Bu gelişme, Abdi Paşa'nın itibarı açısından büyük bir kayba neden olurken Milli Timur'un şanını arttırıp askeri gücünü de pekiştirmiştir. Birçok aşiret Milli Timur'un bu zaferi sonrasında istemeyerek de olsa ona bağlılıklarını bildirmiş ve asker vermeye başlamışlardır (M. R. Ekinci, 2017, s. 136). İki taraf arasındaki yoğun çatışmalara rağmen sulhun sağlandığı ara

dönemlerde Millî Timur'dan asker temini için talepte bulunulması ilginç bir duruma işaret etmektedir (BOA, C.AS. 01118-49551). Bu durum onun bölgedeki nüfuzunun merkezî yönetim tarafından kabul gördüğünü ve Osmanlı idaresinin bu gücün askerî ve siyasi kapasitesinden pragmatik şekilde yararlanmayı sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Daha sonraları Milli Timur, 1218 yılında, vezaret rütbesi de alarak Rakka valiliğine kadar yükselmiştir (A. Ekinci & Polat, 2022, s. 112).

Milli Timur yenilgisinin hemen akabinde Abdi Paşa, yine karışıklıkların olduğu bir bölgeye Mısır Valiliği'ne atanmıştır. Ancak Abdi Paşa verilen bu göreve karşı bu kez isteksizdir (BOA, C.AS. 779-32966). Mısır'ın, Diyarbekir ve Rakka bölgelerinden farklı olarak çok daha büyük bir karışıklık içinde bulunduğunu, buradaki başarı için tecrübeli ve güvenilir askerlere ihtiyaç duyulduğunu belirterek bu görevin kendisine verilmemesi yönünde talepte bulunmuştur (BOA, HAT 14-518). Sonuç alamadığı için Mısır'a doğru yola çıkmış, yolda Şam'a uğrayarak burada dinlenmiş, bölgede erzak temininde yaşanan sıkıntılara rağmen kendisine gereken ilgi ve alaka gösterilmiştir (BOA, HAT. 26-1258). Mısır'a giderken kendisine askerleri ile katılması gereken birçok paşanın katılmadığını, elinde şu an 5 bin asker olması gerekirken ancak 3 bin asker toplaya bildiğini oysa Mısır gibi bir yerin ancak 10 bin asker ile yönetilebileceğini merkeze bildirmiştir (BOA, HAT14-518; HAT 14-530; C.AS..1188-53058). Sonuç olarak, Mısır'da yaklaşık 3 yıl görev yapmış ve buradaki karışıklıklara müdahil olmuştur. Osmanlı donanmasının önde gelen isimlerinden Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın bölgedeki karışıklıkları önleme çabasında ona eşlik eden birkaç önemli kişiden biri olmuştur. Fakat bu süreçte bile memleketi Diyarbekir'e dönme isteğini belirterek mazulen Mısır'ı terk etmiştir (Ayaz, 2014, s. 11).

3. Son Dönemleri ve Vefatı

Sicill-i Osmanî ve diğer kaynakların aktardığı bilgilere göre Abdi Paşa'nın Mısır'daki valilik görevinden azledilmesinin ardından Halep'e gelerek burada ikamet ettiği ve 1789 yılı Mart-Nisan (Recep 1203) ayında vefat ederek Diyarbekir'e defnedildiği yönünde bir kanaat mevcuttur. Ancak, Osmanlı arşiv belgeleri ve diğer kaynaklar bu bilginin doğruluğunu sorgulatacak nitelikte veriler sunmaktadır. Arşiv kayıtları Abdi Paşa'nın 1788-89 yılında Mısır'dan ayrıldıktan sonra sıklıkla geri dönme arzusunu dile getirdiği Diyarbekir'e tekrar vali olarak atandığını ve bu süreçte Anadolu Sürücüsü olarak da görevlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu görevlendirme, dönemin Rusya ve Avusturya ile devam eden savaşlarının bir gereği olarak bölgeden asker temin etme ihtiyacından kaynaklanmıştır.

1789 yılı Ocak (Rebiü'l-âhir 1203) ayına tarihlenen bir mühimme kaydında, “evvelce Mısır valisi olan Vezir Seyyid Abdi Paşa’ya Diyarbekir Eyaleti tevcih edildiği” ve bahar aylarında icra edilmesi planlanan askerî harekât için bölgeden asker temin edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Çağlar, 2019, s. 91). Ayrıca, 1789 yılı Nisan (Recep 1203) ayına ait başka bir mühimme kaydında “sabık Mısır ve hâlen Diyarbekir Valisi Abdi Paşa” ifadesiyle kendisinin Mısır’dan ayrılarak Diyarbekir’e doğru hareket ettiği görülmektedir (Güney, 2012, s. 157) Diyarbekir şer’iyye sicilleri üzerinde yapılan incelemelerde de 1789 yılı Eylül (Zilhicce 1203) ayı itibarıyla Diyarbekir valiliğinin hâlâ Abdi Paşa’nın uhdesinde bulunduğu teyit edilebilmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d 3675, 16b-1; *Diyarbakır Şer’iyye Sicilleri*, 2015, s. 517). Benzer şekilde, Abdi Paşa’nın “Diyarbekir valisi ve Anadolu sürücüsü” olarak kaydedildiği başka kayıtlarda vardır (BOA, MŞH.ŞSC.d 3675, 7b-2; *Diyarbakır Şer’iyye Sicilleri*, 2015, s. 527). Bu belgeler ışığında, Sicill-i Osmanî’de yer alan ve Abdi Paşa’nın 1203 yılı Recep ayında (Nisan 1789) vefat ettiği yönündeki bilginin doğruluğu ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Zira arşiv kayıtları Abdi Paşa’nın bu tarihten sonra da aktif olarak görevde olduğunu ve Diyarbekir valiliği ile Anadolu sürücülüğü görevlerini sürdürdüğünü göstermektedir.

Abdi Paşa’nın görev sürecine dair bir diğer önemli detay, son dönemlerinde bile, aşiret mensubiyetinin kendisine sağladığı nüfuzun merkezî otorite tarafından stratejik olarak kullanılmaya devam ettiği gerçeğidir. Yine, Adana ve çevresinde uzun süredir karışıklıklar çıkaran Küçükhalioğlu ailesinden Halil Bey’e karşı mücadele ile görevlendirilen Abdi Paşa’nın Kiki aşiretine mensubiyeti ve bu aşiret üzerindeki nüfuzu merkezi hükümet tarafından bir koz olarak kullanılmıştır. 1789 yılına ait bir hatt-ı hümayunda, Adana Valisi Mustafa Paşa’ya yardım etmesi için “hala Diyarbekir Valisi ve Anadolu Sürücüsü Kiki Abdi Paşa kulları”nın görevlendirildiği belirtilmiştir (BOA, HAT 190-9142). Bu belgede, Abdi Paşa’nın Kiki aşiretine mensubiyeti nedeniyle geniş bir nüfuza sahip olduğu vurgulanmış ve bu nüfuzun bölgedeki asayiş sorunlarının çözümünde kullanılmak istendiği açıkça ifade edilmiştir. Ancak, Abdi Paşa’nın bu görevdeki performansı, merkezî otoritenin beklentilerini tam olarak karşılamamış görünmektedir. Küçükhalioğlu Halil Bey ile mücadelede kendisiyle birlikte hareket eden diğer görevlilere rağmen Abdi Paşa’nın taarruzu bırakarak Diyarbekir’e dönmek istediği ve bu yönde taleplerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Şakiroğlu’nun (1991, s. 124) aktardığına göre Abdi Paşa, mevsimin kışa yaklaşmasını ve yiyecek sıkıntısı çekileceğini bahane ederek görev mahallinden ayrılmıştır.

Abdi Paşa’nın ölüm tarihi hakkında net bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte h. 1204 (1790-91) yılı itibarıyla terekesinin düzenlenmeye başlandığı görülmektedir. Bu durum, Abdi Paşa’nın

muhtemelen aynı yılı içerisinde vefat ettiğine işaret etmektedir. Kaynaklarda Diyarbekir'e getirilerek burada defnedildiği belirtilmişse de buna dair bir ize rastlanmamaktadır. Vefatının ardından, Osmanlı bürokratik protokolü gereğince mallarının müsadere edilmesi süreci başlatılmış ve merkezî hükümet tarafından gönderilen emirler doğrultusunda terekesinin tespit edilmesi işlemlerine girişilmiştir.

4. Mallarının Müsaderesi ve Yaşanan Problemler

Müsadere, genel olarak suçlu sayılan ya da kamu görevini kötüye kullandığı tespit edilen kişilerin mal varlıklarına devletin el koyma uygulaması olarak tanımlanır. İslam hukuku, bu uygulamayı yalnızca gayrimeşru yollarla elde edilen malların kamu yararına devredilmesi şartıyla meşru kabul etmiş ve ceza, tedbir veya tazminat (bedel) amaçlı olarak sınırlandırmıştır (Karataş, 2006, s. 220). Müsadere yöntemi Abbasiler, Gazneliler ve Selçuklular gibi Müslüman devletlerin yanı sıra (Tomar, 2006, s. 66), İslam dünyası dışında da yaygın olarak uygulanmıştır (Bkz. Ersoy, 2011). Osmanlı Devleti'nde ise bu yöntem, haksız kazançların devlet hazinesine aktarılması, kamu görevlilerinin dürüst ve adil davranmaya teşvik edilmesi, merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve mali krizlerin aşılması gibi çeşitli amaçlarla sıklıkla kullanılmıştır (Öğün, 2006, s. 68). II. Mehmet döneminde ilk kez yürürlüğe giren ve esasen devlet görevindeki bir kamu çalışanının bu görevi icra ederken elde ettiği malların yine devlete intikali olarak görülen bu uygulama (Bay, 2017, s. 3), “ulema” dışındaki kayda değer mal varlığına sahip bütün devlet görevlileri için geçerli kılınmıştır. Osmanlı hukuk sisteminde uzun yıllar boyunca etkin bir araç olarak kullanılan müsadere, zamanla suistimale açık hale gelmiş ve keyfi uygulamalara dönüşmüştür (Bkz. Kalıpçı, 2013). Her ne kadar 1826 yılında resmi olarak kaldırılmış olsa da Tanzimat dönemine kadar farklı şekillerde varlığını sürdürmüştür (Bozok & Kılıçparlar, 2022, s. 92; Onhan & Güney, 2018, s. 42). Bu dönüşüm, Osmanlı'da mülkiyet hakkının modernleşmesi ve hukuk devletine geçiş sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir.

Müsadere uygulamasının gerçekleştirilmesinin birkaç temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki padişah ile kulları arasındaki ilişkinin bir tezahürü olarak kulların sahip olduğu servetin aslında hükümdara ait olduğu düşüncesidir. Başlangıçta yalnızca kul statüsündeki kişiler için geçerli olan bu uygulama, zamanla tüm bürokrasiye yayılmış ve devletin ekonomik yapıda merkezî bir role sahip olduğu anlayışını pekiştirmiştir. İkinci sebep ise isyan, eşkıyalık veya zimmete para geçirme gibi suçları işleyen kamu görevlilerinin cezalandırılmasıdır. Görev süresi boyunca elde edilen servetin işlenen suçun bir sonucu olarak müsadere edilmesi yaygın bir uygulama hâline gelmiştir. Bu cezalandırma yöntemi, ömür boyu kamuda görev yapmış

memurlar açısından kolaylıkla uygulanabilmekteydi. Ancak ayanlar gibi görece özerk unsurlar söz konusu olduğunda durum farklılık göstermekteydi. Bu gruba mensup kişiler, hayatta oldukları sürece doğrudan bir cezai uygulamayla karşılaşmasalar da ölümlerinin ardından miraslarına el konulması devletin bu durumu bir nevi fırsata dönüştürdüğü bir yöntem olarak yorumlanmıştır (Cezar, 1977, s. 49).

Osmanlı Devleti'nde müsadere işlemleri belirli bir prosedür çerçevesinde yürütülmekteydi. Bu süreç padişah fermanıyla başlar ve yerel yöneticilerin müsadereye konu olan malları muhafaza altına alarak kaydedip mühürlemesiyle devam ederdi (Telci, 2007, s. 146). Söz konusu uygulama, malların aile üyeleri ya da görevliler tarafından zimmete geçirilmesi veya kaçırılmasını önlemeyi amaçlayan bir tedbir niteliği taşımaktaydı. Malların bir kısmı bulundukları yerde tasnif edilip kayıt altına alınırken, genellikle tamamı ya da önemli bir bölümü İstanbul'a sevk edilirdi. Devlet, genellikle malların yerelde satılmasını ve elde edilen meblağın merkeze gönderilmesini tercih etmekteydi (Başarır, 2016, s. 64). Özellikle üst düzey devlet adamlarının mallarının müsadere edilmesi sürecinde, bu malların merkeze götürülerek satılması yöntemi öne çıkmaktaydı. Zira üst düzey devlet adamlarının geride bıraktıkları mal ve mülkler, diğer bireylerle kıyaslanamayacak ölçüde fazlaydı. Ayrıca, bu eşyaların yerelde tespit edilmesi sürecinde, özellikle kamu görevlileri ve aile mensupları tarafından bazı malların gizlenmesi veya zimmete geçirilmesi vakaları oldukça yaygındı.

Müsadere sürecinde görevliler tarafından tespit edilen malların cinsi ve miktarı “muhallefât defteri” adı ile kaydedilirdi. Tereke defterleri ile muhallefât defterleri genellikle birbirinin yerine kullanılan terimler olsa da muhteva ve oluşturulma yöntemleri açısından temel farklılıklar bulunmaktaydı. Muhallefât defterleri, müsadere uygulamalarına ilişkin kayıtları içerirken; tereke defterleri, İslam hukuku çerçevesinde gerçekleştirilen, mirasın detaylı dökümünü içeren ve hukuki belge niteliği taşıyan kayıtlardı (Bkz. Bozkurt, 2017). Kiki Abdi Paşa'nın terekesi de yerinde tespit edilip kayıt altına alındıktan sonra Enderun Hazinesi tarafından müsadere edilmiş, yaşanacak gecikmelerin önüne geçmek amacıyla mahallinde satılması uygun olmayan eşyaların derhal hazîne-i âmiyeye teslim edilmesi talep edilmiştir (BOA, AE.SSLM.III, 394-22794). Malların tespit edilip İstanbul'a gönderilmesine dair merkezi hazinenin ısrarı, Abdi Paşa'nın geride bıraktığı mal varlığının büyüklüğü ve hazineye yapacağı katkı ile ilişkili olmalıdır. Zira, 18. yüzyıldaki müsadere uygulamalarının çoğunluğu hazinenin ihtiyaçları ile paralel şekilde yaygınlaşmıştır (Ünal, 1987, s. 96).

Muhallefâtın tespiti sırasında ortaya çıkan çeşitli sorunlar, alınan sıkı tedbirleri haklı kılacak niteliktedir. Hem merkezden gönderilen hem de yerelde görev yapan kamu görevlilerinin,

müşadere edilen malların bir kısmını gizlediği veya zimmetine geçirdiği vakalar oldukça yaygındır (Bkz. S. Polat, 2024; Sevinç, 2013). Benzer bir durum, Abdi Paşa'nın terekesinin tespiti sırasında da yaşanmış ve Paşa'nın hazinedarı Silahşor Selim Bey'in, görev süresi boyunca büyük miktarda para ve mücevheri gizlediği anlaşılmıştır. Gizlenen malların bulunması gayesiyle Kapucubaşı İbrahim Ağa, Bağdat valisi ile irtibata geçerek eşyaların tespiti için görevlendirilmiştir (BOA, HAT. 273-16104). Durumun ortaya çıkmasıyla malları gizlemekle suçlanan Selim Bey, Bağdat'a kaçarak Bağdat Valisi Süleyman Paşa aracılığıyla af dilemiştir (BOA, HAT 199-10085). Daha sonra, Selim Bey'in gizlediği miktarın 500 kese akçeyi aştığı ve bu suça Diyarbakır Voyvodası Nuh Bey'in de karıştığı belirlenmiş, dönemin Diyarbakır Valisi Hacı Salih Paşa'dan bahsi geçen mallara el koyması ve hazineye iletmesi istenmiştir. Ayrıca, Diyarbakır Voyvodası Nuh Bey'in Selim Bey'in bıraktığı servetten yaklaşık 20-30 kese kadar bir miktarı tahrir ettiği ve bu serveti saklama girişiminde olduğu da tespit edilenler arasındadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3712, 9a-2; *Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri*, 2015 C. 2. s. 171). Bu miktarın Abdi Paşa'nın toplam mal varlığının yalnızca küçük bir kısmını oluşturduğu göz önüne alındığında, servetin büyüklüğünün bazı görevlilerde yolsuzluk eğilimini artırdığını söylemek mümkündür. Buna karşılık merkezi hazinenin, müşadere sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, yolsuzlukların önüne geçilmesi ve devlet gelirlerinin güvence altına alınması için çeşitli önlemler aldığı da görülmektedir. Bu çerçevede, süreci denetlemek amacıyla mütesellim voyvoda ve kadı gibi üst düzey görevliler atanmış, bu kişilerin güvenilirlik ve liyakat esaslarına uygun olması özellikle gözetilmiştir (Türkal, 2021, s. 218). Abdi Paşa'nın terekesinin tespiti ve sevkine Kütahya Mütesellimi Abbas ve Diyarbakır Voyvodası Şeyh-zade (Şeyh oğlu) Seyyid İbrahim Ağa nezaret ederken, süreci yürütmekle Kapucubaşı unvanına sahip Zühdi İsmail Bey görevlendirilmiştir (BOA, C.ML. 24-1129, s. 3; HAT 273-16046; AE.SSLM.III 394-22794; TS.MA.d 5337).

Müşadere işlemlerinin hassasiyeti nedeniyle, sürecin titizlikle ve gizli unsurlar barındırmadan yürütülmesi temel bir ilke olarak benimsense de tüm bu önlemlere rağmen Abdi Paşa'nın terekesinin tespiti ve sevki sırasında çeşitli sorunlar yaşanmaya devam etmiştir. Mütesellim Abbas'ın terekenin İstanbul'a gönderilmesi konusunda ihmali tespit edilerek, kendisi uyarılmış ve daha dikkatli davranması gerektiği bildirilmiştir (BOA, C.ML. 24-1129, s. 1). Başka bir belgede, Abdi Paşa'nın Mısır'dan getirdiği 500 kese miktarı nısfıye ve zer'i mahbubu sarayında bir yerde sakladığı ve bu malların dönemin Diyarbakır Voyvodası Şeyh-zade İbrahim Ağa'nın akrabası tarafından satılmak üzere çıkarıldığı belirtilmiştir (BOA, D.BŞM.MHF. 99-75). Bu malların bulunarak kayıt altına alınması ve hazineye devredilmesi talep edilmiştir.

Müşadere sürecinde, vefat eden kişinin mal varlığının tespiti esnasında yalnızca kamu görevlilerinin değil, aynı zamanda halktan bazı kişilerin de müdahalede bulunmaya teşebbüs ettiği görülmektedir. Özellikle, müteveffa ile borç veya alacak ilişkisi içerisinde bulunan kişilerin terekeye müdahalede bulunma girişimleri kamu görevlileri tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Kiki Abdi Paşa'nın muhalefâtına ilişkin tahsil işlemleri mübaşir aracılığıyla sürdürülürken, Diyarbekir sakinlerinden Huzulizade Hacı Halil'in, herhangi bir alacak-verecek ilişkisi bulunmamasına rağmen Hasan Paşa Hanı'nda terekeye müdahalede bulunması bu duruma örnek teşkil etmektedir (BOA, C.ZB. 16-773).

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde müşadere sırasında malların tespiti işlemlerinin büyük bir titizlikle yürütüldüğü, karşılaşılan zorluklara rağmen mali kaynakların güvence altına alınması için çaba gösterildiği görülmektedir. Müsadere işlemleri sırasında meydana gelen gelişmelerin merkez tarafından yakından takip edildiği, çeşitli görevliler aracılığıyla denetim mekanizmalarının işletildiği ve olası aksaklıkların önlenmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ancak, alınan tüm tedbirlere rağmen sistemin istenilen düzeyde işleyemediği dikkat çekmektedir. Özellikle yerel düzeyde kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen kaçırma, gizleme ve zimmete geçirme gibi eylemler sürecin etkinliğini olumsuz etkileyen önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sık sık yapılan uyarılar Osmanlı bürokrasisinin yerel düzeydeki kontrol mekanizmalarının zayıflığına işaret ederken, merkezi yönetim ile yerel idareciler arasındaki gerilimi de açığa çıkarmaktadır. Müsadere sürecinin merkezi otoriteyi güçlendirme amacını taşıdığı düşünüldüğünde, bu gerilim daha anlaşılır bir bağlam kazanmaktadır. (Onhan & Güney, 2018, s. 48)

5. Kiki Abdi Paşa'nın Borçları ve Ödenme Süreci

Kiki Abdi Paşa'nın mallarının müşadere sürecinin mühim aşamalarından biri de borçlarının alacaklılara ödenmesiydi. İslam hukukuna göre mirasın taksim edilmesi esnasında borç sahiplerinin alacaklarının tahsil edilmesi zaruri bir yükümlülüktü (Karasu, 2022, s. 2430). Müteveffanın borçlarının mirasından fazla olması durumunda, "gurema" adı verilen ve alacaklılara belirli oranlarda ödeme yapılmasını öngören bir yöntem de uygulanmaktaydı (Bkz. Gürhan & Gümü, 2016; Oğul, 2024). Ancak terekenin borçları karşılamaya yeterli olması durumunda, mallar tespit edilip hazineye intikal ettikten sonra alacaklılara hak ettikleri meblağ ödenirdi. Bu bağlamda, Abdi Paşa'nın bıraktığı yüklü miras dolayısıyla alacaklılara da gereken ödemeler yapılmıştır. Halep'te ikamet eden Fransız konsolosluğu tercümanı Yosef'in yanı sıra (BOA, AE.SSLM.III 312-18176, s. 2), Seyisbaşı Hacı Salim ve müteveffanın Devecibaşısı Hacı Abdi (BOA, TSMA.e. 875-36), Kürkçü Avanos ve Beyzade Hacı Abdullah Bey (BOA,

TS.MA.e 1065-9) gibi şahısların talepleri doğrultusunda alacakları farklı tarihlerde kendilerine teslim edilmiştir. Paşa'nın vefatını takip eden ilk dönemlerde dahi dönemin Diyarbekir Voyvodası İbrahim Paşa tarafından 66 adet sandık eşyanın borçlulara verilmesi istenmiştir (BOA, HAT 273-16046). Benzer bir duruma, Paşa'nın amcazadesi Esmâ Hanım'ın tasarrufunda bulunan 1 bab menzile (ev) terekenin tespiti sırasında el konulması örneğinde de rastlanmıştır. Esmâ Hanım, bu konuda yaşadığı mağduriyeti Bağdat Valisi'ne yazılı olarak bildirmiş ve neticesinde, mübâşir Zühdi Bey aracılığıyla evin kendisine teslim edilmesi sağlanmıştır (BOA, HAT 201-10321).

Abdi Paşa'nın Diyarbekir sicillerinde yer alan tereke kaydında borçlarına ilişkin bir bilgi bulunmamakla birlikte, arşivde bu konuda bazı belgelere rastlamak mümkündür. Borçların ödenmesi süreci, yukarıda da belirtildiği gibi müsadere sisteminin önemli unsurlarından birini teşkil etmekteydi. Bu kapsamda, Paşa'nın eşlerine olan mehir borçları dikkate değer bir kalem oluşturmaktadır. İslam hukuku çerçevesinde evlilik akdiyle birlikte koca tarafından eşine ödenmesi taahhüt edilen mehir, evlilik müessesesinin önemli mali ve hukuki unsurlarından biridir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyüz, 2005; Aydın, 2003). Bu ödeme, peşin ödenen mehr-i muaccel ve vaat edilen mehir miktarının son kısmı mehr-i müeccel olarak iki farklı şekilde kategorize edilmektedir. Abdi Paşa'nın vefatından sonra eşlerine yapılan mehir ödemeleri de mehr-i müeccel kapsamındadır. Eldeki verilere göre, Abdi Paşa'nın vefat ettiğinde üç eşi bulunmaktaydı ve her birine ödenmesi gereken farklı miktarlarda mehir borcu vardı. Amcasının kızı ve eşi Zeynep Hanım'a 1.000 kuruş, diğer eşi Ümmiesir'e 1.000 kuruş ve Ayşe Hanım'a 250 kuruş olmak üzere toplamda 2.250 kuruş tutarında mehir ödemesi gerçekleştirilmiştir (BOA, TS.MA.d 5337).

Paşa'nın borç kalemleri arasında kira giderleri ve esnafa olan borçları da dikkat çekicidir. Oturduğu konağın kirası 48 kuruş olarak kaydedilirken, kassaban esnafına 1.378, bazarban esnafına 1.100, gazzaz esnafına 300 kuruş, attar Derviş Efendi'ye 240, haffafan esnafına 170 ve canbaz Hacı Hüseyin Ağa'ya 160 kuruş borcu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, farklı meslek gruplarına mensup çok sayıda esnafa çeşitli meblağlarda borçlarının bulunduğu belirlenmiş ve bu borçlar ödenmiştir. Esnafa ait toplam borç miktarının yaklaşık 5.436,5 kuruş olduğu görülmektedir ki bu miktar ciddi bir yekuna işaret etmektedir (BOA, TS.MA.d 5337).

Tablo 1. Kiki Abdi Paşa'nın esnafa olan borçları

Esnaf grubu	Kuruş
Kassaban esnafına	1378

Attar Derviş Efendi'ye	240
Haffafan esnafına	170
Canbaz Hacı Hüseyin Ağa'ya	160
Bazarban ... Ağa'ya	1100
... esnafının borcu	30
... esnafının borcu	130
Bezzaz Numan Ağa'ya	6
Kavukciyan esnafına	100
Sarrafan esnafına	100
Sabuncu Hacı Mustafa'ya	2,5
Sabuncu Süleyman'a	50
Debbağan esnafına	120
Çobanbaşı'ya	30
Habbazan esnafına	70
Terzibaşı'ya	800
Kuyumciyan esnafına	70
Na'lband esnafına	100
Semerciyan esnafına	170
Gazzaz esnafına	300
Kırbacci zimmiye	140
Çinici Derto'ya	30
Na'lbandbaşı'ya	140
Toplam	5.436,5

Müsadere edilen mal varlığının bir kısmının alacaklılara olan borçların ödenmesine tahsis edilmesi, terekenin tespit sürecinde öncelikli meselelerden biri olmasına rağmen, borç ödemelerinin zamana yayıldığı görülmektedir. Nitekim, Paşa'nın vefatından ancak iki yıl sonra ödemeler gerçekleştirilebilmiştir. Bu durum, müteveffaya ait mal varlığının tespiti ve tasfiyesi aşamalarının son derece ayrıntılı, titiz ve zaman gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, diğer örneklerde de görüldüğü üzere (Yıldız, 2012, s. 105), hazine önceliği kendi gelirlerine vermekte ve borç ödemelerini zamana yaymaktadır. Bu pragmatik yaklaşım,

dönemin ekonomik koşullarının ve hazinenin nakit ihtiyacının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

6. Terekesindeki Mal ve Eşyalar

Abdi Paşa'nın Diyarbakır'da bulunan eşyaları kadı sicillerinde kayıt altına alınmış olup, bu kayıtlar Osmanlı bürokrasisinin tereke tespiti ve müsadere süreçlerine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3753, 36a-2; *Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri*, 2015, C.5, s. 734). Söz konusu muhalefât listesi, Yılmazçelik tarafından transkript edilerek yayımlanmış olmakla birlikte detaylı bir analize tabi tutulmamıştır (Bkz. Yılmazçelik, 2000a). Aynı zamanda, Osmanlı arşivlerinde Abdi Paşa'nın Ergani madenindeki eşyalarına dair tutulmuş bir başka kayıt daha bulunmaktadır. Ergani maden ağası Hacı Ahmed tarafından imzalanan bu kayıta, Ergani madeninde bulunan ve çoğunlukla eski ve köhne ev eşyalarından oluşan malların satışı neticesinde 92 buçuk kuruş 7 para gelir elde edildiği belirtilmiştir (BOA, C.DH. 326-16252). Ancak, bu belgelerde kaydedilenlerin Abdi Paşa'nın tüm servetini yansıttığını düşünmek büyük bir yanılgı olacaktır. Zira, bahsi geçen belgelerde Abdi Paşa'ya ait gayrimenkullerin listelenmemiş olması onun servetinin yalnızca bunlarla sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır.

Kadı sicillerinde 10 sayfaya yayılan kayıtlar bile Abdi Paşa'nın sahip olduğu eşyaların çeşitliliği ve miktarı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Mevcut kayıtlar, yalnızca maddi bir envanter olmanın ötesinde dönemin tüketim alışkanlıklarına, eşya kültürüne ve bireysel servet birikimine dair değerli veriler içermektedir. Bu bağlamda, Abdi Paşa'nın terekesine dair kayıtlar yalnızca bireysel bir servetin envanteri olarak değil aynı zamanda 18. yüzyıl Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal yapısına dair önemli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

6.1. Değerli silahlar

Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde bulunan silahlar hem sayıca çokluğu hem de çeşitliliği ile dikkat çekmektedir. Bu silahlar arasında kılıç, hançer, gaddâre, tüfenk, karabina, filinta, ustura, balta, çakı, topuz ve hışt (el mızrağı) gibi farklı türler yer almaktadır. Bu silahların ortak özelliği, değerli madenlerden yapılmış olmaları veya değerli taşlarla süslenmiş bulunmalarıdır. Özellikle “altın murassa bendli ve elmas, yakud, zümrüd ile murassa altın silâhdâr kılıcı” gibi örnekler Abdi Paşa'nın silahlarının yalnızca işlevsel değil aynı zamanda estetik ve sembolik değer taşıdığını göstermektedir. Bu tür silahlar sahibinin statüsünü ve zenginliğini yansıtan birer gösterge niteliği taşımaktadır. Ayrıca, Ertan'ın (2000, s. 312) da dediği gibi değerli silahlardan

oluşan bu koleksiyonlar savaş meydanında kullanılan ya da ganimet olarak elde edilen silahlar değil, daha çok hediye yoluyla toplanan ve çoğu zaman gösteriş amacıyla sergilenen öğelerdir.

Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde bulunan 30 adet kılıç, sayıları ve işçilikleriyle öne çıkmaktadır. Bu kılıçlar altın, elmas, zümrüd, yakut, yeşim ve sîm (gümüş) gibi değerli malzemelerle kaplıdır. Bunlar arasında, Gürcistan'ın Tiflis bölgesine ait Ciskakârî kılıç takımı gibi özel ve nadide bir örnek de yer almaktadır. Hançerler ise terekedeki bir diğer önemli silah grubunu oluşturmaktadır. Toplamda 21 adet hançerin büyük bir kısmı değerli madenler ve taşlarla süslenmiştir.

Gaddâreler terekedeki en kalabalık silah grubunu oluşturmaktadır. Geniş yüzölçümlü ve iki tarafı keskin olan bu kılıç benzeri silahlardan 47 adet bulunmaktadır. Bunların çoğu yaldızlı sîm (gümüş) kaplamalıdır. Ayrıca, terekedeki diğer silahlar arasında 22 adet topuz, 9 adet balta, 5 adet çakı, 4 adet ustura ve 4 adet hışt (el mızrağı) bulunmaktadır. Bu silahlar, Abdi Paşa'nın kişisel koleksiyonunun ne kadar geniş ve çeşitli olduğunu göstermektedir.

Tüfenkler terekedeki bir diğer dikkat çekici silah grubudur. Toplamda 39 adet tüfenk bulunmaktadır ve bunların çoğu sîm (gümüş), sedef ve mercan gibi değerli malzemelerle süslenmiştir. Ayrıca, bir adet filinta ve bir adet Fransızkârî karabina da terekenin önemli parçaları arasında yer almaktadır. Terekede ayrıca silahlara ait aksesuarlar da bulunmaktadır. Örneğin, fişeklik veya palaska olarak bilinen 21 adet aksesuar mevcuttur. Bunların çoğu sîm (gümüş) kaplamalıdır ve iki tanesi Mısırkârî işçiliği ile dikkat çekmektedir. Ayrıca, hançer gibi küçük bıçakları muhafaza etmek için kullanılan 8 adet yaldızlı sîm şatır kuşağı da terekenin önemli parçaları arasında yer almaktadır.

6.2. Kürkler

Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde bulunan 70 adet kürk dönemin zenginlik göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kürkler hem işlevsel hem de sembolik bir değer taşımaktadır. 18. yüzyıl Osmanlı toplumunda kürkler özellikle üst sınıf mensupları arasında statü ve zenginliğin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmekteydi. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki kürklerin sayısı ve çeşitliliği onun bu geleneksel zenginlik sembolünü ne ölçüde benimsediğini ve kişisel tarzını yansıtmaktadır. Yakın dönemlerde vefat eden Diyarbakır Kadısı Ahıskâvi Mu'id Halil Efendi'nin terekesinde 359 kuruş değerinde 9 adet kürk bulunurken (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3725, 3b-1; *Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri*, 2015, C. 6, s. 10), Kiki Abdi Paşa'nın 70 adet kürkü onu diğerlerinden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Gürhan ve Gürhan'ın (2018, ss. 134-136) Osmanlı Taşrasında Zengin Sınıf: Diyarbakırlı Zenginler (1750-

1800) adlı çalışmasında da belirtildiği üzere kürkler Diyarbekir'de yaşayan zenginlerin giyim kültüründe önemli bir yer tutmaktaydı ve bu eşyalar sahiplerinin ekonomik gücünü ve sosyal statüsünü simgelemekteydi.

Tablo 2. Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde bulunan kürklerin çeşitleri ve adetleri

Kürk Çeşidi	Adedi
Sincâb kürk	3
Kâkum kürk	14
Semmûr/Samur kürk	28
Tilki kürk	6
Vaşak/vaşak boğazı kürk	9
Karsak boğazı kürk	5
Nâfe kürk	3
Kafa biniş kürk	1
Nimten kürk	1
Toplam	70

Kürkler arasında özellikle semmûr/samur kürklerin sayıca fazla olması (28 adet), Abdi Paşa'nın bu tür kürklere özel bir ilgi duyduğunu veya bunları statü sembolü olarak sıklıkla kullandığını düşündürmektedir. Semmûr kürkleri, dönemin en değerli kürk türlerinden biri olarak kabul edilmekteydi ve genellikle yüksek rütbeli devlet görevlileri tarafından tercih edilmekteydi (Açıkel & Alkoç, 2024, s. 341).

Kürklerin yanı sıra Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde dikkat çeken diğer giyim eşyaları da bulunmaktadır. Bu eşyalar, paşanın giyim tarzına ve kişisel zevklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle yüksek rütbeli devlet görevlilerinin giydiği geniş kesimli ferace anlamına gelen binişlerin sayıca fazla olması (9 adet) Abdi Paşa'nın resmî törenlerde ve önemli etkinliklerde bu tür kıyafetleri tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca, anteriler (37 adet), şallar (55 adet), destârlar (29 adet), cübbeler (2 adet), ferâceler (2 adet), kerrâkeler (3 adet), kaputlar (2 adet) ve gömlekler (10 adet) gibi çeşitli giyim eşyaları da terekenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tablo 3. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki kıyafetlerin çeşit ve miktarları

Kıyafet çeşidi	Adedi
----------------	-------

Biniş	9
Anteri	37
Kerrâke	3
Şâl	55
Cübbe	2
Ferâce	2
Destâr	29
Kaput	2
Gömlek	10

Terekenin bir diğer dikkat çekici unsuru ise değerli kumaşlardır. Toplamda 129 top kumaşın bulunduğu tereke Abdi Paşa'nın ilgisini ve bu alandaki zenginliğini göstermektedir. Bu kumaşların bir kısmı Cezayirkârî, Fransızkârî, Venedikkârî, Arnavud, Engirizkârî, Morakârî, Halebkârî, Hamakârî, Hindkârî ve Mardinkârî gibi farklı ülke ve şehirlere ait özel ürünlerdir.

Tablo 4. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki kumaşların türleri ve özellikleri

Kumaşlar	Adedi
Mercân habbeli Cezayirkârî beştop kaytanı	2
Altın takımlı Fransızkârî beştop	2
Altın rakamlı Venedikkârî beştop	2
Altın kundaklı kaplama hâre beştop	2
Yaldızlı mercânlı sîm beştop kubûru	2
Sîm takımlı Fransız beştop ma'a-sîm kubûr	12
Sîm takımlı Arnavud beştop ma'a-yaldızlı sîm kubûr	2
Sîm kakmalı Venedikkârî beştop ma'a-sîm kubûr	2
Sîm takımlı Engirizkârî beştop	2
Demir kundaklı beştop ma'a-sîm kubûr	2
Sîm takımlı hâre beştop ma'a-sırma kubûr	2
sîm takımlı sırma kubûrlu beştop	2
sîm takımlı hâre beştop	2
Sîm sagîr beştop ma'a-sade kubûr	2

6.3. Altın ve mücevherler

Paşa'nın terekesinde bulunan altın ve değerli mücevherler hem sayıca çokluğu hem de çeşitliliği ile dikkat çekmektedir. Terekenin en dikkat çekici unsurlarından biri, çeşitli türlerdeki altın paralardır. Bunlar arasında 25.968 adet tabanlı Mısır mahbûbu nısfıyesi, 6.759 adet tabanlı tamâm zer-i mahbubu, 89 adet “Ya Hâfız” ismiyle madrûb altın rub‘iyesi, 38 adet bir buçukluk fındık altın ve 38 adet “Ashâbü'l-Kehf” yazılı takınacak altını bulunmaktadır. Ayrıca, paşanın üzerinde zuhur eden 73 adet nısfıye de terekenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Terekesinde altın paraların yanı sıra, zümrüd, elmas, yakud (yakut), inci, mercan ve yeşim gibi değerli taşlarla süslenmiş mücevherler de bulunmaktadır. Bu mücevherler arasında hatem (yüzük), küpe, gerdanlık, tılsım, bilezik gibi takılar ile kemer, göğüslük, tarak, tesbih, hokka, kaşık, nargile, tepsi ve saat gibi eşyalar yer almaktadır.

Tablo 5. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki bazı mücevherler ve değerli eşyalar

On kat inci zümrüd nişângâhlı iki başı memhûr gerdânlık	Dokuz kat inciden iki başı memhûrlu göğüslük
On üç aded zümrüd nişâneli ve zümrüd imâmeli ve elmas gerdân ve altın kaytanlı seksen yedi aded inciden sübha	Elmas ile murassa yektâ kemer çengelinin küllisi elmas ve yakud ile murassa ve altın çengelinin ucunda bir aded zümrüd taş ile kemer
Gövdesi elmaslı yektâ zümrüd küpe	Her bir dalı üç sıralı elmaslı olmak üzere elmas bilezik 1 çift
Kilid yerleri elmaslı on bir kat altın bilezik	Bir kat elmaslı bilezik
Mücevher altın basma sâ'at ma'a-altın zincir	Müdevver altın tılsım (27 aded)
Tıpası elmas pırlanta ve elmas ile murassa kebîr sıhrânî altın hançer	Altın yakud hâtem
Altın sırlı ve altın halkalı elmas ve yakud hurdesiyle murassa nargile ma'a-altın tepsi	Tıpası zümrüdlü elmas murassa altın hokka ma'a-kaşık
Mercân donanmalı hokka devât	İncili tarak
İnci, zümrüd, altın harçlı bâğçe zarflı altın sâ'at	Kendi ismine sagîr altın hâtem

Yirmi bir adet zümrüd taş ve elmas ile murassa altın istefan	
--	--

6.4. At takımı (Raht)

Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde bulunan "raht" olarak adlandırılan at takımları dönemin at kültürüne ve Abdi Paşa'nın kişisel zevklerine dair ipuçları sunmaktadır. Raht, atın alını ve burnu üzerine sallandırılan, üzerine gümüş ve altın yaldızlı süslerin takıldığı zincirlerle birlikte kullanılan bir aksesuar olarak tanımlanmaktadır (Dingeç, 2011, s. 12). Terekedeki 68 adet raht bu tür süs eşyalarının ne kadar yaygın ve değerli olduğunu göstermektedir. Bu rahtların hemen hepsi yaldızlı sîm (gümüş), mercân, beyaz ibrişim ve mineli yaldızdan imal edilmiştir. Ayrıca, Mısırkâri, Bağdadkâri ve Minekâri gibi farklı bölgelere özgü işçiliklerle üretilmiş rahtlar da terekenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Terekedeki at takımları yalnızca rahtlarla sınırlı değildir. 8 adet sîm eyer donanması, 2 adet Mısırkâri eyer takımı, 1 adet Ciskakâri eyer takımı ve 9 adet eyer minderi de bulunmaktadır. Ayrıca, atın kullanımında "hâşe" veya "kesme" adı verilen eğer örtüleri de terekenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Toplamda 58 adet hâşe bulunmaktadır ve bunların çoğu sîm kabardır. Hâşeler, üretildikleri bölgelere göre adlandırılmış olup, Maraşkâri, Morakâri, Mısırkâri ve İslâmbolkâri gibi çeşitleri mevcuttur.

Terekedeki bir diğer önemli at takımı unsuru ise "rikâb" olarak adlandırılan üzengilerdir. Toplamda 25 çift rikâb bulunmaktadır ve bunlar yaldızlı bakır, yaldızlı sîm, tonbak, Mısır, Şamkâri, Mısırkâri ve Huveyzekâri gibi farklı malzemeler ve işçiliklerle üretilmiştir.

6.5. Kişisel eşyalar

Kiki Abdi Paşa'nın kişisel eşyaları arasında en dikkat çekenlerin başında saatler gelmektedir. Bu saatler yalnızca zamanı ölçen aletler olmanın ötesinde dönemin kuyumculuk ve saatçilik sanatının inceliklerini yansıtan eserler niteliğindedir. Tereke kayıtlarında altın, inci, zümrüt, mercan gibi kıymetli taşlarla bezenmiş saatlerin yanı sıra sim kaplamalı, köstekli, tonbak ve peştahta saatler de yer almaktadır. Ayrıca, "bağa kaplı sîm saat ma'a-sîm köstek" veya "lâciverdli saat ma'a-mercân köstek" gibi detaylar saatlerin yalnızca metal ve taş işçiliğiyle değil aynı zamanda farklı malzemelerin bir arada kullanımıyla da zenginleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki saatler

Mücevher altın basma sâ'at ma'a-altın zincir	İnci, zümrüd, altın harçlı bağçe zarflı altın sâ'at Bilâ-miftâh altın sâ'at
Bağa kaplı sîm sâ'at ma'a-sîm köstek Çenkârî kaplı hilâli sâ'at ma'a-sîm zincir	İki tarafı billûr altın basma sâ'at ma'a-altın zincir
Defa bağa kaplı sagîr kapudân sâ'at Bağa kaplı kapudan sâ'at	Defa iki yüzü billûr sâniyeli altın basma sâ'at Sîm gılâf derûnunda tonbak sâ'at
Lâciverdli sâ'at ma'a-mercân köstek Bağa kaplı sîm sâ'at	Hilâli bağa sâ'at Bağa kaplı Pars sâ'at ma'a-altın köstek
Defa mineli bağa kaplı altın sâ'at Çenkârî kaplı sîm sâ'at	Sagîr bağa peştahta

Kiki Abdi Paşa'nın terekesinde yer alan tesbihler dönemin tesbih sanatının inceliklerini gözler önüne sermektedir. Terekede zümrüt, elmas, inci, altın, mercan, yeşim, yakut ve akik gibi değerli taşlardan yapılmış 20 adet tesbih bulunmaktadır. "On üç adet zümrüt nişâneli ve zümrüt imâmeli ve elmas gerdân ve altın kaytanlı seksen yedi adet inciden sübha" gibi detaylı tanımlamalar tesbih sanatının izlerini de göstermektedir.

Tablo 7. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki tesbihler

On üç adet zümrüd nişâneli ve zümrüd imâmeli ve elmas gerdân ve altın kaytanlı seksen yedi adet inciden sübha Elmastrâş mercân sübha	Zümrüd ve altın harçlı sagîrce mercân sübha Hurde elmas ve yakud ile murassa' mercân ağızlıklı altın marpîç imâme
Zümrüd imâmeli ve sekiz adet zümrüd nişângâhlı sagîrce inci sübha Yirmi beş adet inci nişângâhlı altın harçlı pulzar sübha	Altın kakmalı mercân ağızlıklı yeşim imâme. İki başı altın tam harç ve yakud zırhlıdır.
Altı adet mercân nişângâhlı altın harçlı sırça sübha	Altın harçlı sagîr şeşhâne mercân sübha Beş yüzden sâzide kalenbek sübha
Akîk sübha Mercân imâmeli eczâ sübha	Benefşe kökü arpa sübha

Terekede altın, sim ve kıymetli taşlarla süslenmiş 11 adet nargile takımı yer almaktadır. Özellikle “hurde elmas ve zümrüt ile murassa altın nargile seri” veya “altın sırlı ve altın halkalı elmas ve yakut hurdesiyle murassa nargile ma'a-altın tepsi” gibi tanımlamalar bu nargilelerin ihtişamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Kiki Abdi Paşa'nın terekesindeki nargileler

Hurde elmas ve zümrüt ile murassa' altın nargile seri	Altın sırlı ve altın halkalı elmas ve yakut hurdesiyle murassa' nargile ma'a-altın tepsi
Altın nargile seri	Sım nargile seri 2 aded
Sım minekârî nargile seri	Sım çift işi nargile seri
Sım sâde nargile seri	Sımlı yeşim nargile seri
Yaldızlı sım İslâmbolkârî nargile seri	Sâde sım çakma nargile seri

SONUÇ

Kiki Abdi Paşa, 18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasi, idari ve sosyal dokusunda önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşiret menşeli bir devlet adamı olarak Osmanlı Devleti'nin doğu eyaletlerindeki karmaşık yapıyı yönetme görevini üstlenmiş ve bu süreçte hem merkezi otoritenin temsilcisi hem de yerel dinamiklerin bir parçası olarak kendine özgü bir konum edinmiştir. Bu tür devlet adamlarının biyografilerine ilişkin bilgilere ulaşmanın ne denli zorlu ve karmaşık bir süreç olduğu bu çalışma sürecinde bir kez daha tecrübe edilmiştir. Kaynakların birbirinden aktardığı bilgilerin doğruluğunun arşiv belgeleri ile karşılaştırmalı olarak sorgulanması ve bu belgelerin titiz bir şekilde analiz edilmesi doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, özellikle aynı dönemde benzer isimlerle görev yapmış farklı şahsiyetlerin varlığı ve belgelerdeki unvanların tutarsız kullanımı gibi faktörler göz önüne alındığında kritik bir önem kazanmaktadır.

Abdi Paşa'nın kariyeri, Osmanlı bürokrasisinde aşiret menşeli devlet adamlarının nasıl bir rol üstlendiğini ve bu rolün devletin idari mekanizmasına nasıl entegre edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Özellikle Diyarbekir, Rakka ve Ruha gibi aşiretlerin yoğun olduğu ve merkezi otoritenin nüfuzunu tesis etmekte zorlandığı bölgelerde valilik yapması Osmanlı Devleti'nin yerel unsurları idari yapıya dahil etme stratejisinin bir tezahürüdür. Abdi Paşa'nın aşiret mensubiyeti onun bölgedeki sosyal yapıyı iyi tanımasını ve yerel dinamikleri yönetmede daha etkili olmasını sağlamıştır. Ancak, bu durum aynı zamanda onun merkezi otorite ile yerel güçler arasında bir denge unsuru olarak kullanılmasına da yol açmıştır. Özellikle rakip

sayılabilecek bir aşirete mensup Milli Timur gibi isyancılarla mücadelede yaşadığı başarısızlıklar Abdi Paşa'nın bu dengeyi korumakta zorlandığına ve yerel güçlerin merkezi otoriteye karşı direncine işaret etmektedir.

Kiki Abdi Paşa'nın terekesi bir Osmanlı elitinin tüketim alışkanlıklarına, zenginlik göstergelerine ve sanatsal zevklerine dair zengin bir veri sunmaktadır. Terekede bulunan silahlar, kürkler, mücevherler, at takımları ve kişisel eşyalar dönemin lüks tüketim kültürünü ve estetik anlayışını yansıtmaktadır. Özellikle değerli taşlarla süslenmiş silahlar ve mücevherler, Abdi Paşa'nın statüsünü simgeleyen önemli unsurlardır. Ayrıca, terekedeki kitaplar ve dini eserler Abdi Paşa'nın ilme ve ibadete verdiği önemi göstermektedir.

Abdi Paşa'nın mallarının müsadere süreci Osmanlı bürokrasisinin mali kaynakları kontrol altına alma çabalarını ve bu süreçte yaşanan zorlukları ortaya koymuştur. Müsadere işlemleri sırasında yaşanan yolsuzluklar, malların gizlenmesi ve zimmete geçirilmesi gibi sorunlar merkezi otorite ile yerel idareciler arasındaki mali kaynakları yönetme hususundaki gerilime işaret etmektedir. Dönemin Osmanlı maliyesinin nakil ihtiyacının bir tezahürü olarak müsadere sürecinin titizlikle yürütülmeye çalışıldığı ve bu gayeyle, sıkı önlemlerin alınarak çok sayıda görevlinin birbirini denetlediği bir kontrol mekanizmasının oluşturulduğu görülmektedir. Fakat alınan tüm önlemlere rağmen bazı kamu görevlilerinin suça bulaşarak terekeden mal kaçırmaya çalışmaları dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- Ali Emiri, Abdulhamid I (AE.SABH.I.): 215-14173; 219-14448; 31-1241
- Ali Emiri, Selim III (AE.SSLM.III): 394-22794; 394-22794; 312-18176
- Cevdet, Askeriye (C.AS): 1188-53058; 1188-53058; 779-32966
- Cevdet, Zabtiye (C.ZB): 16-773
- Cevdet, Maliye (C.ML): 766-31217; 24-1129
- Bâb-ı Defterî, Başmuhasabe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF): 99-75
- Bâb-ı Asafl, Divan-ı Hümayun Sicilleri, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d.) 57-781
- Hatt-ı Hümayun (HAT): 14-518; 14-530; 14-531; 14-532; 14-52; 14-522; 1666-3; 14-516; 26-1258; 27-1294; 190-9142; 273-16104; 199-10085; 273-16046; 201-10321
- Meşihat, Şer'iyeye Sicilleri Defterleri (MŞH.ŞSC.d.): 3753; 3725; 3675
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.): 5337; 5820
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.) 875-36; 1065-9

2. Telif Eserler

- Açıkel, A., & Alkoç, Ş. S. (2024). Osmanlı'da erkek giyiminde kürk kullanımı ve kürk çeşitleri: Tokat örneği (1771-1830). *History Studies*, 16(3), 337-353.
- Akyüz, J. (2005). Evlenme sözleşmesinin önemli bir ögesi olan “mehir” hakkında bazı düşünceler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 213-230.
- Ayaz, B. (2014). *Hilafet ve siyaset: Osmanlı Devleti'nin hac hizmetleri (1798- 1876)* (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Marmara Üniversitesi.
- Aydın, M. A. (2003). Mehir. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 389-391). Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehir>
- Başarır, Ö. (2016). Muhallefât kayıtları ışığında XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı taşra görevlilerinden Diyarbakır voyvodalarının terekeleri. *Belleten*, 80(287), Article 287.
- Bay, A. (2017). Sultan, ulema ve hukuk: Ulemanın müsadere uygulamasına muhalefeti. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, IX(17), Article 17.
- Beysanoğlu, Ş. (1998). *Anıtları ve kitabeleriyle Diyarbakır tarihi: C. II*. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Bozkurt, F. (2017). Osmanlı dönemi tereke defterleri ve tereke çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 193-229.
- Bozok, F. K., & Kılıçparlar, Z. (2022). Osmanlı ceza hukukunda müsadere kurumu. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 7(16).

- Bulduk, A. F. (2007). *Diyarbakır valileri*. Medrese Yayınları.
- Cezar, Y. (1977). Bir âyan'ın muhallefati. *Belleten*, 41(161), 41-78.
- Çağlar, S. (2019). *188 numaralı Ordu mühimmesi defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirmesi (H. 1203/M. 1788-1789)* (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Çiftçi, E., Gürhan, V., & Ekinci, M. R. (Ed.). (2022). *Osmanlı Devleti'nde yurtluk-ocaklık ve hükümet sancaklar*.
- Dingeç, E. (2011). 18. Yüzyılın ikinci yarısında saray atlarının binit takımları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20), 1-20.
- Diyarbakır salnameleri, 1286-1323* (C. 5). (1999). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Ekinci, A., & Polat, M. (2022). XVIII. yüzyılda şark valilerinin iktidar oyunları ve bir feodalin güç devşirmesi: Millilü Timur paşa. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 14, 95-118.
- Ekinci, M. R. (2017). *Osmanlı devleti döneminde milli aşireti XVIII-XIX. yy.* (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Fırat Üniversitesi.
- Ersoy, T. (2011). Justinianus döneminde müsadere uygulamaları. İçinde M. M. İnceoğlu (Ed.), *Prof. Dr. Belgin Erdoğan'a Armağan* (ss. 93-104). Der Yayınları.
- Güney, K. (2012). *190 numaralı mühimme defteri'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (s. 98 – 198)* (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Gaziantep Üniversitesi.
- Gürhan, V., & Gümüş, E. (2016). Osmanlı kadı sicilleri'nde bir borç ödeme yöntemi olarak “guremâ usulü” ve uygulanışı. *Electronic Turkish Studies*, 11(6).
- Gürhan, V., & Gürhan, N. (2018). *Osmanlı taşrasında zengin sınıf: Diyarbakirli zenginler (1750-1800)*. Phoneix Yayınları.
- İlhan, M. (1999). Cemeteries of Diyarbakır: Rituals, traditions and some pointers. *Acta Viennensia Ottomanica: Akten Des 13. CIEPO-Symposiums (Comité International Des Études Pré-ottomanes Et Ottomanes)*, 169-182.
- İzgöer, A. Z. (Ed.). (2015). *Diyarbakır şer'iyye sicilleri* (C. 2-5). Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Kalıpçı, M. E. (2013). *Klasik dönem Osmanlı hukukunda müsadere kurumu* (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi.
- Karasu, N. Y. (2022). XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde müsadere (Nazirzade Mehmed Ağa örneği). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2425-2437.
- Karataş, M. (2006). 18-19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde bazı müsâdere uygulamaları. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19(19), 219-237.
- Korkmaz Samıkıran, G. (2023). Azm-zâde İsmail Paşa'nın azli ve mallarının müsaderesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 49, 267-290.

- Kurt, Y. (2019). Küçükaliogulları. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi: C. Ek 2* (ss. 100-102). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmani: C. I. Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- Oğul, M. G. (2024). Tereke kayıtlarına göre guremâ usulü ve servet-borç ilişkisi: Bursa örneği (1703-1710). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 11(29), Article 29.
- Onhan, M. E., & Güney, T. (2018). Yeniçeriliğin kaldırılışı ve sosyoekonomik sonuçları. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(34), Article 34.
- Öğün, T. (2006). Müsâdere (Osmanlılar'da). İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 67-68). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (2019). Kapıcı. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 24, ss. 345-347). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özdemir, R. (2001). *Osmanlı döneminde aşiretlerin Rakka'ya iskanı* (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Fırat Üniversitesi.
- Öztürk, M. (1990). XVIII. yüzyılda Antakya ve çevresinde eşkiyalık olayları. *Belleten*, 54(211), 963-992. <https://doi.org/10.37879/belleten.1990.963>
- Polat, M. (2023). *XVIII. yüzyılda Ruha'da müteğallibe hareketleri* (YÖK Tez Merkezi, Doktora). Harran Üniversitesi.
- Polat, S. (2024). Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın muhallefâtı. *Journal of History School*, 8(24), 85-120.
- Sevinç, T. (2013). Şam valisi emirü'l-hac Süleyman Paşa'nın muhallefâtı (1743-1744). *Belleten*, 77(279), Article 279.
- Şakiroğlu, M. (1991). Çukurova tarihinden sayfalar I, Payas ayanı Küçük Ali Oğulları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 103-139.
- Telci, C. (2007). Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda muhallefât ve müsâdere süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2).
- Tomar, C. (2006). Müsâdere. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 65-67). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türkal, M. K. (2021). Bağdat valisi Ahmed Paşa'nın muhallefâtı (1692-1694). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 52, 213-237. <https://doi.org/10.21563/sutad.986514>
- Ünal, M. A. (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda müsâdere. *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, 49, 95-111.
- Yıldız, M. (2012). Bir Osmanlı veziriazamının mal varlığı: Amcazade Hüseyin Paşa'nın muhallefâtı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 13(26), 67-106.
- Yılmazçelik, İ. (2000a). 1780-1838 tarihleri arasında Diyarbakır eyaleti valileri ve Kiki Abdi Paşa'nın muhallefâtı. *I. Bütün Yönleriyle Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri*, 265-316.

Yılmazçelik, İ. (2000b). Osmanlı hakimiyeti süresince Diyarbakır eyaleti valileri (1516-1838). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 233-288.